

Mircea-Gheorghe ABRUDAN, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale*, Sibiu/Cluj-Napoca, Editura Andreiana/Presă Universitară Clujeană, 2015, 934 p.

Cartea intitulată frumos *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire* cu subtitlul *Evoluție istorică și relații confesionale* ni se prezintă ca o lucrare științifică autentică și comparativă de mare valoare, elaborată în urma unor cercetări, atente și pertinente, a diverse surse inedite interne și externe combinate și coroborate armonios în analiza subiectului abordat de studiul ce reconstituie raporturile convergente și divergente, uneori, dintre Ortodoxia românească și Luteranismul săsesc din Transilvania în epoca modernă. Trebuie precizat că la origine cartea reprezintă masiva teză de doctorat în istorie a autorului, teză susținută la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca în 13 noiembrie 2013 și apreciată cu calificativul *summa cum laude* (excelent). Absolvent al Facultăților de Istorie și Filosofie, specializarea istorie în limba germană (2008), și Teologie Ortodoxă, specializarea pastorală, din cadrul Almei Mater Napocensis, bun cunoscător al limbii și paleografiei germane, Mircea-Gheorghe Abrudan a izbutit să investigheze numeroase fonduri românești, săsești și austro-germane de la Arhivele Mitropoliei Ardealului și ale Bibliotecii Mitropoliei Ardealului din Sibiu, ale Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, ale Arhivelor Naționale Direcția Județeană Sibiu și Direcția Județeană Cluj, ale Arhivei Bisericii Evanghelice C.A. din România de la Sibiu, ale Bibliotecii Academiei Române din București, ale Bibliotecii Episcopiei Caransebeșului din Caransebeș, ale Arhivelor Naționale ale Austriei din Viena, ale Arhivei Institutului Transilvan (Siebenbürgen Institut) din Gundelsheim/Germania și ale Institutului pentru Cultură și Istorie Germană din Europa Sud-Estică (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas) din capitala bavareză München. La aceste izvoare inedite se adaugă datele, statisticile, actele sinodale, școlare, calendarele, documentele naționale, corespondențele bisericești, recensămintele, șematismele din 164 de surse editate, 35 dicționare și enciclopedii, 22 cărți biblice și de cult, 29 de organe de presă germane și române. Autorul cunoaște, stăpânește perfect ideile, judecățile de valoare, concluziile formulate de-a lungul timpului în nu mai puțin de 614 lucrări generale și speciale, 334 studii și articole de specialitate, 23 resurse electronice de pe internet, lucru rar întâlnit în lucrări de acest gen.

Bibliografia de bază pentru întocmirea acestei valoroase cărți de istorie este comentată, i se evidențiază importanța, se precizează gradul de utilitate în lămurirea unor situații și raporturi de multe ori delicate și complicate din epocă, dar, acolo unde este cazul, Mircea-Gheorghe Abrudan amendează unele idei vechi, preconceptuate, respinge cu argumente convingătoare afirmații clasice, dar subțiri și neîntemeiate, și reconstituie el însuși adevărata stare de fapt a evoluției evenimentelor sau a atitudinilor liderilor români, sași, germani, a relațiilor dintre ei, a cauzelor ce le-au determinat evoluția într-un sens sau altul. Practic vorbind, reușita remarcabilă pe plan științific ce s-a realizat prin această carte de istorie autentică, care nu mai are nevoie de recomandări, referate formale, ci de o recunoaștere oficială a valorii, se datorează sintezei sau simbiozei armonioase dintre seriozitatea și profunzimea cercetării surselor arhivistice, bibliografice și capacitatea sau abilitatea autorului de a reconstitui cu dexteritate și profesionalism toate aspectele și componentele gândirii teologice ortodoxe românești și luterane săsești, a acțiunilor politice și naționale întreprinse de ierarhii sau liderii implicați, toate fiind analizate în contextul larg, general al epocii moderne, dinamice, ce suferea transformări, impunea ritmuri rapide de adaptare la cerințele unei societăți ce opera transformări adânci în domeniul social-economic, determinat de progresele revoluției industriale, în cel național și spiritual bisericesc, dar și în cel instituțional și statal care pretindea dintr-o perspectivă nouă așezarea raporturilor cu cetățenii și națiunile ce alcătuiau spectrul sau baza umană a Monarhiei Danubiene. Această sinteză dintre cercetarea temeinică și minuțioasă a surselor și reconstituirea lucrurilor așa cum s-au desfășurat, cu explicația cum și de ce s-au desfășurat așa și nu altfel, se regăsește de-a lungul întregii lucrări, indiferent de capitolele sau subcapitolele aferente ei.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LVI, 2017, p. 419-429

Cartea se deschide cu un *Cuvânt de binecuvântare* al Înaltpreasfinției Sale Dr. Laurențiu Streza, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului, care subliniază importanța și valoarea lucrării pentru istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania, în general, și pentru studiile dedicate mitropolitului Andrei Șaguna, în particular. Urmează prefața amplă (pp.15-25) semnată de mentorul studiilor de istorie ecleziastică din Transilvania contemporană, regretatul profesor universitar doctor Nicolae Bocșan, prea devreme plecat dintre noi în vara anului 2016, care insistă asupra noutăților istoriografice pe care lucrarea le aduce în domeniul istoriei bisericești, asupra raporturilor naționale, politice și sociale româno-săsești din Transilvania secolului al XIX-lea, a relațiilor națiune-confesiune la români și sași, a sinodalității și constituționalismului în organizarea statutară a celor două biserici și, desigur, asupra ansamblului cercetării biografiei și operei Sfântului ierarh Andrei Șaguna. În fond, cele două texte introductive apreciază laudativ eforturile științifice și realizarea istoriografică a autorului, salută apariția editorială și îmbie mediul clerical, teologic, istoriografic și universitar să pătrundă între copertile acestui volum, care se așază de acum înainte ca o cărămidă solidă în edificiul istoriei ecleziastice și naționale a românilor ortodocși și a sașilor luterani din Transilvania.

Structura cărții este bine gândită și bine realizată în patru capitole desfășurate între *Cuvântul de binecuvântare*, *Prefață*, *Argument* și *Considerațiile finale*, un rezumat în limba germană, *Anexe*, *Bibliografie* și *Indice de nume*. Cele patru capitole mari (I. *Introducere*; II. *Biserica Ortodoxă din Transilvania și Ungaria, în perioada șaguniană 1846-1873*; III. *Biserică și națiune: ortodocși și evanghelici între Pașoptism și Marele Război*; IV. *Constituționalismul în cele două Biserici în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*) sunt divizate în subcapitole, acestea în unități tematice, concrete, specifice mai mici, cu focusul cercetării îndreptat practic asupra tuturor componentelor ce definesc și determină evoluția istorică și relațiile confesionale dintre Ortodoxie și Luteranism între anii 1848-1918, astfel încât conținutul lucrării îi acoperă integral titlul. În această manieră de lucru se redă imaginea vie a depășirii tarelor trecutului marginalizat, a neputințelor și a neajunsurilor Ortodoxiei în secolul al XVIII-lea și în timpul păstoririi episcopului Vasile Moga, prin activitatea de excepție a personalității excepționale care a fost Andrei baron de Șaguna, adevărat „prinț” al renașterii eclesiale a acestei biserici și confesiuni, când în timpul păstoririi lui drepte și severe, dar competente, s-a reușit în bună măsură să se micșoreze decalajul, să se depășească rămânerea în urmă pe plan bisericesc, spiritual, cultural și școlar față de cealaltă biserică și confesiune română, cea greco-catolică.

Biografia culturală a lui Andrei Șaguna este foarte bine reconstituită, în contextul micro-lumii aromâne și a diasporei acesteia, în atmosfera Pestei și a interferențelor culturale de aici, în studiile teologice temeinice, în atmosfera Carlowitzului, centrul forte al Ortodoxiei din Monarhia Habsburgică, unde Șaguna a fost apreciat de mitropoliții sârbi cu urmașii cărora acesta, devenit arhiereu, a intrat în conflict, când s-a ajuns „la frângerea pâinii”, la împărțirea bisericilor românilor, a școlilor și a averilor, în timpul separației de ierarhia sârbească, pe baze naționale. Trăsăturile, educația, scopurile și idealurile tinereții, atașamentul față de Ortodoxie, în care a fost botezat și a revenit la vârsta majoratului, dar și față de națiunea română, încă din tinerețe, atașament moștenit de la părinți și unchi, cultivat în înalte școli teologice, îl va urmări în întreaga lui viață, îi va fi ghid în timpul păstoririi poporului credincios ca episcop și mitropolit. Un merit deosebit al autorului îl constituie evidențierea în dimensiunile ei reale, de mare ecou în Transilvania, în întreaga monarhie și în afara ei, a operei teologice de cert nivel academic realizată de arhiereu ce s-a bucurat de respectul posterității și a inspirat statutele și organizarea Bisericii Ortodoxe Române și după 1918 în timpul Patriarhatului, dobândit în 1925 prin decret regal, lege a Parlamentului României și tomos al Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol. Se evidențiază în lucrare, în mod elocvent și convingător, că în gândirea și acțiunea lui Andrei Șaguna, cuvântul, promisiunea făcea casă bună cu fapta, cu realizarea că ceea ce afirmat episcopul Șaguna că va face în aprilie 1848, când a fost hirotonit ierarh la Carlowitz, a și făcut și tot ceea ce a făcut, a făcut în spiritul timpului, respectând evoluția și cerințele lui, autorul demonstrând că acesta a acționat cu realism, cu măsură, cu abilitate diplomatică pentru ca Biserica Ortodoxă să fie auzită, respectată și egal-îndreptătită cu celelalte Biserici din stat.

Cartea reconstituie cu fidelitate situația și evoluția luteranismului, a lumii sașilor, a modului în care personalitatea, prestigiul și cultura lui Andrei Șaguna, încă din faza scurtului vicariat al acestuia dintre 1846-1847, i-au atras pe liderii sași determinându-i să sprijine candidatura sa la scaunul

episcopal, în defavoarea protopopului Ioan Popasu din Brașov, viitorul episcop al Episcopiei românești a Caransebeșului înființată cu concursul lui Andrei Șaguna în cursul anului 1865. Se demonstrează, de asemenea, cum sub focul centralismului ungar de stat din 1848-1849 românii marginalizați se apropie de sașii privilegiați de secole, Șaguna apelând alături de profesorul Johann Gottfried Müller la ajutorul rușilor contra militarilor unguri ce începeau să facă goluri în lumea românească și săsească, cum Universitatea Săsească a acceptat să acorde gradual libertăți și funcții pentru români în arealul Pământului Crăiesc. Dar, odată primejdia trecută reapar conflictele, sașii minoritari, cu natalitatea scăzută, se tem că vor fi înghițiți de românii majoritari, cu natalitate crescută, vor „Sachsenland” protector din care românii să fie dislocați, se gândesc chiar la colonizarea acestuia cu coloniști germani, lucru imposibil într-un climat în care instituțiile privilegiate, odată cu comitatele ungurești, scaunele săsești și secuiești, dietele vechi dispar, apar unități ale administrației locale noi, în care măcar din punct de vedere individual toți cetățenii sunt egali în fața statului. De fapt, și românii, văzând că au scăpat de cuțitul unguresc de la gât, încep să se certe, Blajul greco-catolic, sprijinit discret de „ultramontanii” Leo Thun von Hohenstein și Alexander von Bach, încearcă generalizarea unirii cu Biserica Romei prin dispariția Episcopiei Greco-Răsăritene și înglobarea enoriașilor ei sub jurisdicția Mitropoliei Române Unite de Alba Iulia cu sediu la Blaj, tendință stopată și înfrântă de Andrei Șaguna, devenit mai puternic și mai respectat în stat decât Alexandru Sterca Șuluțiu, ierarhul de la Sibiu reușind nu numai să țină în viață Episcopia, dar și să întrecă cu câteva procente numărul greco-catolicilor la sfârșitul regimului neoabsolutist al husarilor lui Bach. De fapt, Șaguna și-a apărut cu succes autonomia Bisericii sale și în fața ingerințelor puternicului ministru al Cultelor și Învățământului, Leo Thun, bucurându-se pe acest teren și de sprijinul competent și prețios al juristului Jakob Rannicher și al guvernatorului Felix von Schwarzenberg, după cum el însuși a mărturisit-o de mai multe ori.

Foarte bine sunt redată relațiile dintre Andrei Șaguna, un teolog teoretician și practician de excepție, și Georg Paul Binder, mai mult paroh de Biertan decât superintendent evanghelic al sașilor, cu deosebirea fundamentală ce despărțea percepția șaguniană despre Iisus Hristos ca Mântuitor și Cap al Bisericii, percepută ca trup al lui Iisus, și cea a lui Binder care vedea în Iisus un om înzestrat trimis de Dumnezeu-Tatăl pe pământ pentru a desăvârși voința Lui, propovăduit de luteranismul reformator, practic și pragmatic, din universitățile germane de la începutul veacului al XIX-lea, universități în care studiasă tânărul sas sighișorean Georg Paul Binder. La acestea se adaugă relațiile mult mai strânse și mai apropiate, bazate pe respect reciproc între arhiepiscopul român și episcopul Georg Daniel Teutsch, profesorul Johann Gottfried Müller, amintitul jurist Jakob Rannicher, apărător și al legislației anilor 1863-1864, elaborată de Dieta de la Sibiu în fața Dietei de Încoronare de la Pesta, for ce face însă urechea surdă și o respinge categoric, sau relația cu profesorul dr. Alois Sentz care îi traduce în germană lucrarea *Compediul de drept canonic*, ceea ce a contribuit direct la traducerea ei din germană în alte limbi și la creșterea prestigiului mitropolitului Andrei Șaguna în lumea teologică academică contemporană și viitoare.

Alte piese de rezistență ale cărții lui Mircea-Gheorghe Abrudan sunt constituite de capitolele comparative care ilustrează în ce au constat și cum au funcționat ortodoxia și naționalitatea la români, etnia și confesiunea la sașii ardeleni în cele trei faze: „Ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum”, „Ecclesia Dei nationis Saxonicae”, „Sächsische Volkskirche”, majoritatea punând accentul pe faza reformato-luterană în această ecuație. Dar Adolf Schullerus a pus accentul și pe cele patru secole de catolicism care ca atare, deși era universal și deschis spre universalismul creștin de această confesiune, a fost capabil să facă legăturile conexe dintre biserică și popor, depășind granița medievală de „natio”, inclusă în „status et ordines” ale acelor timpuri și să se apropie de etnia și poporul german de pe Pământul Crăiesc, ocrotindu-l în cadrul Transilvaniei și al Ungariei coroanei Sfântului Ștefan.

Comparând Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe din Transilvania și Ungaria (1868) cu Constituția Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania (1861) fixată în „Die Kirchenverfassung”, Mircea-Gheorghe Abrudan demonstrează că Statutul Organic a fost inspirat din scrierile apostolice, din operele patristice și din hotărârile sinoadelor sau soboarelor Bisericii primelor veacuri creștine, lucrări adaptate la spiritul și evoluția societăților și condițiilor epocii moderne, ale necesităților legate

de stabilirea ecuației ce trebuia să funcționeze între Sinodalitate și Constituționalism în cadrul Bisericii Ortodoxe, iar „Die Kirchenverfassung” din 1861 s-a bazat cu precădere pe modele luterane germane și mai ales renano-westfaliene. Dacă participarea laicului, deși în proporții deosebite – 2/3 la ortodocși, jumătate la luterani –, era comună sinoadelor celor două biserici și confesiuni, constituționalismul prin separarea puterilor, prevăzută de Statutul Organic între senatele bisericesc, școlar și episcopesc, aproape lipsea din prevederile săsești ale Constituției bisericești din 1861. Respingerea ca nefondate a scrierilor teologice ce susțineau ideea inspirării exclusive a Statului Organic din percepțiile organizatorice ale Bisericii Evanghelice săsești, indiferent din ce mediu veneau, este credibilă, bine argumentată și convingătoare. Trebuie să subliniez că autorul nu absolutizează niciuna dintre tendințele care s-au manifestat în înnoirea bisericilor în cursul perioadei moderne, ci evocă contribuția fiecăreia la cristalizarea contextului social-politic și teologic din a doua jumătate a secolului XIX. În opera de organizare a eparhiei ardeleni, Andrei Șaguna s-a bazat pe sursele primare ale Bisericii Ortodoxe și a preluat parțial modelul funcțional al Mitropoliei Carlovițului, identificând principiul sinodal cu cel constituțional. Argumentul principal al lui Mircea-Gheorghe Abrudan îl constituie faptul că Andrei Șaguna a implementat această gândire canonică încă din perioada vicariatului său, a susținut-o apoi în discursul rostit la deschiderea sinodului eparhial din 1860 și în broșura sa polemică *Anthorismos*. În esență, ierarhul sibian a susținut redobândirea dimensiunii sinodale din perioada patristică și cu ajutorul constituționalismului modern.

Se pot discuta foarte multe pe marginea contribuțiilor și analizei propuse de Mircea-Gheorghe Abrudan, toate foarte bine argumentate, bazate pe surse pertinente. Este o carte densă în informații, contribuții noi, redactată clar, limpede, într-un stil direct, concis, baroc pe alocuri. Este structurată logic, are un aparat științific impresionant. Este lucrarea unui istoric și teolog matur, sigur pe afirmațiile și interpretările sale, care are meritul de a lumina dimensiunea europeană a marelui arhieru Andrei Șaguna, contribuțiile sale pe terenul eclesiologiei ortodoxe, reliefate în raport cu evoluția eclesiologică a celorlalte biserici creștine. Prin urmare, cercetătorul științific, universitarul ori simplul cititor pasionat de istoria Transilvaniei are în față o lucrare deosebită, foarte amplă și complexă, o carte pe care doresc să o evidențiez și pentru maniera în care ilustrează întâlnirea istoriei cu teologia, asimilată de Mircea-Gheorghe Abrudan din bibliografia excepțională pe care a parcurs-o, ce demonstrează, în egală măsură, cultura sa istorică și teologică.

Dumitru Suci

La guerra italo-austriaca (1915-18), Nicola Labanca, Oswald Überegger (coord.), Società editrice Il Mulino, Bologna, 2014, 379 pagini.

Centenarul Primului Război Mondial a prilejuit o reflecție necesară, la nivelul conștiințelor, în legătură cu semnificațiile acestei imense tragedii colective, considerată un eveniment fondator al lumii de astăzi, iar printre istorici a stimulat un efort de studiu și cercetare care s-a concretizat deja, pe plan internațional, într-o literatură bogată, numeroase apariții editoriale demne de cel mai mare interes. Dintre lucrările care au văzut lumina tiparului în acest context și continuă să apară, cartea de față este demnă de o atenție și considerație aparte. Lucrarea este, înainte de toate, rezultatul remarcabil al unui efort de reconciliere promovat de cele două istoriografii, austriacă și italiană, pe o temă de interes comun care a fost tratată până acum sub forma unor viziuni contradictorii și a unor discursuri paralele, marcate de naționalism și de o stereotipizare mereu reluată peste generații. Cartea este, în egală măsură, un proiect bazat pe o abordare novatoare, o istorie a Marelui Război care, fără a neglija reconstituirea factologică de tip tradițional, propune reconstituirea în zona istoriei sociale și culturale a perioadei avute în vedere.

Început cu un seminar organizat la Bolzano, în 21-22 iunie 2012, acest proiect care s-a finalizat sub forma prezentei cărți, și-a propus să pună împreună istorici italieni și austrieci, care să depășească drumurile vechi și bătătorite ale istoriografiilor consacrate până atunci subiectului în cele două țări, în numele imperativului de a scrie o istorie „transnațională” a războiului italo-austriac din

perioada 1915-1918. Demersul pornește de la exemple relevante și stimulative de „reconciliere” în plan istoriografic, între care un loc important este ocupat de lucrarea celebră semnată de Jean-Jacques Becker și Gerd Krumeich, *La Grande guerre. Une histoire franco-allemande*, publicată inițial în limba franceză (Paris, 2008) și apoi în traducere germană (Essen, 2010). În mod similar, lucrarea de față a fost gândită să ajungă deopotrivă la publicul italian și la cel austriac, astfel după ediția de față, apărută în italiană la Editura Il Mulino din Bologna în 2014, va urma publicarea traducerii în limba germană la Editura Böhlau din Viena.

Coordonată în mod semnificativ de câte un reprezentant al celor două istoriografii, Nicola Labanca și Oswald Überegger, lucrarea este rezultatul unui efort colectiv, în care sunt reprezentați profesor la Universitatea din Siena, la paritate, istorici italieni și austrieci, care semnează cele 12 studii cuprinse în volum. Nicola Labanca este un istoric profilat în mod prevalent pe teme de istorie militară, în timp ce Oswald Überegger, cu studii universitare făcute la Innsbruck și cu activitate profesională desfășurată atât la Bolzano, unde deține afilierea instituțională, cât și în Austria și Germania, reprezintă atât istoriografia de limbă germană din Alto Adige, cât și pe cea din Austria propriu-zisă. Conținutul se deschide cu o introducere amplă și consistentă, semnată de unul dintre coordonatori, Nicola Labanca, în care sunt explicate pe larg rațiunile și motivațiile acestui demers de premieră în istoriografiile trans- și cisalpină. Urmează șase părți perfect echilibrate, fiecare cu o temă distinctă, subîmpărțită în câte două studii. Cele două istoriografii sunt reprezentate în raport de perfectă egalitate în conținutul volumului, astfel, în fiecare parte primul studiu este semnat de un istoric austriac, iar cel de al doilea de un istoric italian, introducerea, semnată de Nicola Labanca, aparține părții italiene, iar concluziile sunt asumate de cel de al doilea coordonator al volumului, Oswald Überegger.

Volumul își propune să acopere o plajă tematică vastă și diversificată, în cuprinsul căreia să fie tratate teme cu grad maxim de relevanță din istoria războiului purtat de Italia împotriva Austro-Ungariei între anii 1915-1918. Astfel, prima parte a lucrării, intitulată *Guvernele și politica*, se ocupă de aspectul decizional asumat de factorul politic în cele două țări, înainte de izbucnirea războiului și în timpul desfășurării acestuia. Studiile care compun această primă parte a lucrării sunt semnate de Martin Moll: *Guvern și politică în Austria*, și respectiv de Daniele Ceschin: „*Partidul războiului*”, *guvernul, piața în Italia*. În partea a doua, intitulată *Comandamentele și strategia*, avem studiile: *Politica militară și conducerea războiului austro-ungar*, semnat de Günther Kronenbitter, și respectiv, *Cadorna și războiul nou*, scris de Fortunato Miniti. În ambele texte se remarcă faptul că înlocuirea lui Cadorna cu Armando Diaz la conducerea statului major al armatei italiene, după dezastrul suferit de aceasta din urmă la Caporetto, în 24 octombrie 1917, a reprezentat o mișcare inspirată care a făcut posibilă alături de alți factori rezistența italiană pe cel de al doilea front, de pe linia râului Piave. Partea a treia a volumului, intitulată *Soldații și bătăliile*, se prezintă de asemenea sub forma a două studii, scrise într-o viziune modernă care depășește o istorie de tip tradițional, strict factologic, a Marelui Război. Studiile cuprinse în această parte a volumului sunt semnate de Christa Hämmerle: „*Eroi de sacrificiu*”? *Soldați austro-ungari pe frontul sudic*, și Federico Mazzini: *Reprezentări și realitate în experiența soldaților italieni*.

Partea a patra a volumului, intitulată *Societatea și efortul pentru război*, oferă două texte dedicate analizei „frontului intern”, semnate de Hermann J. W. Kuprian, *Fronturi interne: istoria socială și economică a războiului*, și respectiv, Gioavanna Procacci, *Frontul intern și societatea italiană în război*, ambele fiind analize temeinice și de profunzime ale problematicii tratate. Partea a cincea, *Cultura și propaganda în război*, invită cititorul la o istorie „culturală” a războiului austro-italian. Oswald Überegger semnează un text dedicat propagandei de război în Imperiul austro-ungar, iar Fabio Todero scrie la rândul său un studiu despre reprezentarea literară a Marelui Război în Italia. Partea a șasea a lucrării se focalizează pe memoria războiului: *Memorie, politici ale memoriei, studii istorice*. În cadrul acestei părți ultime a volumului, Werner Suppanz semnează un studiu intitulat *Războiul și frontul italian în memoria colectivă asutriacă*, text care analizează atât diferitele faze din evoluția istoriografiei austriece dedicate Primului Război Mondial, memorialistica rămasă de la participanții la eveniment, cât și amintirea războiului în memoria generațiilor de austrieci care s-au succedat după 1918. Și în acest caz, după 1945, Primului Război Mondial se amestecă și respectiv

este substituit parțial, în conștiința colectivă, cu impactul celui de al doilea. În fine, cel de al doilea studiu al acestei părți și ultimul din volum este semnat de Nicola Labanca și se intitulează *Primul Război Mondial în Italia, de la memorie la istorie și înapoi*, un text foarte interesant despre impactul suferințelor, al traumelor, al durerii provocate de ororile războiului în imediat, la nivelul societății italiene, cât și pe termen lung.

Cartea se încheie cu concluziile redactate de Oswald Überegger, cu secțiunea notelor explicative, plasate nu infrapaginal, ci aici, la sfârșitul lucrării, și cu indicele de nume. Lucrarea ne oferă o reconstituire cu adevărat profesionistă, în baza unei viziuni moderne, deschise, în ton cu spiritul secolului XXI, și a unei metodologii novatoare, a istoriei frontului italian al Primului Război Mondial și a celor două state și societăți, Italia și Austro-Ungaria, angrenate în conflict în perioada 1915-1918. Avem de-a face cu o reconstituire cu adevărat proaspătă a unui subiect complex, pe marginea căruia cele două istoriografii au produs de-a lungul timpului reconstituiri și discursuri orientate spre propriul public, condiționate de clișee și stereotipuri naționaliste și, mai ales, caracterizate de absența dialogului și a disponibilității de a aborda detașat și cu bună credință aspectele controversate ale temei. Aducând cartea de față în atenția istoriografiei românești prin aceste reflecții succinte, considerăm că acest exemplu de depășire a blocajului și a divergențelor de vederi în numele dialogului și al unei reconstituiri mai senine și mai echilibrate, pe care îl oferă cele două istoriografii, austriacă și italiană, poate fi un stimulativ pentru abordarea altor „litigii” istoriografice care privesc perioada Primului Război Mondial sau alte evenimente istorice. Ne gândim, în acest sens, la cât de profitabilă ar fi o istorie a Primului Război Mondial și a tratatelor de pace care i-au urmat, elaborată prin efortul comun al unor reprezentanți ai istoriografiei române și a celei maghiare. Cine știe, poate că în ambianța centenarului Marelui Război, o apropiere între istoricii români și maghiari, în numele studierii acestei teme atât de complexe și de generoase, va fi mai mult decât un „pium desiderium”.

Ion Cârja

Francesco GUIDA, *L'altra metà dell'Europa. Dalla Grande Guerra ai giorni nostri*, Editori Laterza, Roma-Bari, 2015, 340 p.

Profesorul Francesco Guida, unul dintre cei mai avizați istorici europeni pe probleme de istoria Europei orientale în perioada contemporană, s-a remarcat de multă vreme prin preocupări legate de istoria României în secolele XIX-XX, cu contribuții majore de care și-a legat numele încă din anii '60 ai secolului trecut. A scris numeroase texte care au devenit lucrări de referință în istoriografia internațională cu privire la istoria României, focalizate pe subiecte precum: revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821), mișcarea națională a românilor din secolul al XIX-lea și Risorgimento-ul italian în perspectivă comparată, relațiile româno-italiene în Europa modernă, personalitatea lui Marc Antonio Canini și România, formarea României Mari, evoluția României în perioada comunistă, cu deosebire în perioada Ceușescu, și multe altele. Pe lângă o operă istoriografică impresionantă, profesorul Guida a dezvoltat în ultimele două decenii relații de colaborare temeinice cu Universitățile din Cluj și București, cu care a organizat simpozioane și conferințe, a coordonat volume de studii și, nu în ultimul rând, a sprijinit cu o rară generozitate numeroși tineri români veniți în stagii de studiu și cercetare în Italia, cu diferite burse și programe. Este vorba, așadar, de un profesor și un om de știință, o personalitate care onorează în mod deosebit, prin deschiderea și disponibilitatea sa, istoriografia română contemporană și relațiile italo-române. Acestea sunt doar câteva dintre motivele care ne-au determinat să zăbovim pe marginea uneia dintre cele mai recente cărți ale Domniei Sale, o lucrare cu titlu semnificativ: *L'altra metà dell'Europa. Dalla Grande Guerra ai giorni nostri (Cealaltă jumătate a Europei. De la Marele Război până în zilele noastre)*, apărută în anul 1915 la Editura Laterza.

Sub aspectul structurii, cartea se deschide cu o prefață de câteva pagini, care conține o expunere sintetică de motive în baza cărora autorul a considerat necesară redactarea și publicarea acestei lucrări. Urmează succesiv patru capitole, fiecare împărțite într-o serie de secțiuni și

subcapitole, un epilog pe post de concluzii și, la sfârșit, un indice de nume. Reținem, din considerațiile introductive, intenția autorului de a oferi o panoramă sintetică asupra unui secol de istorie, o reconstituire care să nu fie o simplă cronică de date și fapte, ci să propună o istorie reflexivă, care să scoată în evidență logica evenimentelor și să facă mai accesibilă cititorului italian istoria frământată a Europei de sud-est.

Francesco Guida și-a ales câteva repere istorice fundamentale pentru istoria acestei părți a continentului, pe care să-și structureze materia cărții: Primul și cel de Al Doilea Război Mondial, instaurarea la putere în statele din regiune a regimurilor comuniste și sfârșitul acestora, demararea procesului de integrare europeană, care a oferit pentru cele mai multe state din regiune șansa de a intra în clubul select al țărilor occidentale, prospere și democratice. În funcție de aceste repere ale evoluției istoriei contemporane a popoarelor din Europa orientală, autorul a gândit tema fiecărui capitol; astfel primul, intitulat *De la un război mondial la altul*, reconstituie liniile fundamentale ale unui proces istoric, petrecut cu întârziere în aceste părți ale continentului: formarea statului-națiune de tip modern, care s-a definitivat la sfârșitul primei conflagrații mondiale. Autorul trece în revistă această problematică oprindu-se pe rând la cazul Poloniei, al țărilor baltice, Cehoslovaciei, Ungariei, României, Yugoslaviei, Albaniei și Greciei. După punerea în evidență a felului în care s-a încheiat acest proiect rămas restant din secolul al XIX-lea, capitolul propune un excurs sintetic asupra istoriei interbelice a acestor țări, punctează impactul celei de a doua conflagrații mondiale asupra lor și se încheie prin prezentarea instaurării în zonă a regimurilor comuniste. Un aspect pozitiv, care se impune atenției la o lectură chiar și mai grăbită a cărții, este faptul că, în desfășurarea acestui capitol, autorul reușește să pună în evidență aspectele cu devărat relevante ale istoriei Europei orientale „de la un război la altul”, între Primul și cel de Al Doilea Război Mondial. Astfel, Francesco Guida a sesizat foarte bine problemele complexe și dificile pe care le-au avut de înfruntat în perioada interbelică aceste state, cu minorități naționale consistente și cu regimuri democratice fragile care vor favoriza, pe fondul deteriorării generale a democrației la nivelul întregului continent european al acestei perioade, ascensiunea la putere a unor regimuri autoritare.

În relație de continuitate tematică imediată cu acest capitol, se află următorul, intitulat *În spatele cortinei de fier*, care oferă o trecere în revistă esențializată a istoriei politice, în special, a acestor țări ale Europei orientale, după cel de Al Doilea Război Mondial: Polonia, țările baltice, Cehoslovacia, Ungaria, România, Yugoslavia, Albania și Grecia. O atenție aparte se acordă problematicii regimurilor comuniste din regiune, cu toate particularitățile lor, din Polonia și Germania estică, până în Bulgaria și Albania. Titlurile subcapitolelor sunt sugestive pentru modul de abordare pe care înțelege autorul să-l propună și pentru nuanțările pe care le operează, cităm în acest sens câteva dintre acestea: *Problema germană și „socialismul în jumătate de țară”: Republica Democrată Germană, Prizoniera suferindă: Polonia de după război în epoca revizionismului, Vitrina blocului sovietic: Cehoslovacia din anii tulburi la Primăvara de la Praga, România de la aliniere la erezie.*

Cel de al treilea capitol al lucrării, *Sfârșitul unei epoci*, se centrează pe analiza și explicarea finalului regimurilor comuniste din Europa centrală și de răsărit. Autorul pornește practic de la fenomenele care au anticipat și, într-un anumit fel, au pregătit prăbușirea regimurilor comuniste, precum fenomenul Solidarnosc în Polonia, revoluția maghiară din 1956 și reprimarea ei, primăvara pragheză, pentru a analiza apoi, pe rând, sfârșitul „socialismului real” în Republica Democrată Germania, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Yugoslavia și Albania.

Capitolul IV, *Spre Europa unită*, se oprește asupra procesului dificil și sinuos de reluare a ritmurilor vieții democratice în țările Europei orientale de după 1989, cu trecerea în revistă a marilor crize pe care le-au traversat, așa cum au fost războaiele din fosta Yugoslavie, a izbutirilor și neizbutirilor înregistrate de acestea pe linia reformelor instituționale și mai ales economice, precum și alte dificultăți ale tranziției post-comuniste. Esența acestui capitol se ocupă de reconstituirea aderării acestor țări la Uniunea europeană.

Lucrarea se încheie cu un scurt, dar consistent capitol de concluzii, *Din nou o altă Europă*, care începe prin a spune că odată cu acest proces de integrare în Uniunea Europeană a țărilor din Europa orientală se încheie un lung parcurs, început odată cu sfârșitul Primului Război Mondial și cu încheierea procesului de formare a statelor naționale în regiune. Este un secol foarte consistent sub

aspect evenimential, cu o densitate a schimbărilor incomparabil mai mare decât în secolele precedente. Intrarea în Uniunea Europeană a acestor țări, afirmă autorul, este simbolul acceptării modelului occidental de civilizație și, în același timp, al depășirii tuturor problemelor cu care aceste țări s-au confruntat în secolul al XIX-lea și care se datorau unei stări de rămânere în urmă a acestei regiuni în raport cu alte părți ale Europei și în special în raport cu Occidentul. Francesco Guida prezintă la modul interogativ concluziile lucrării, spunând că este important să înțelegem câtă acoperire în realitate are adeziunea acestor țări la valorile occidentale, în ce măsură aceasta a adus după sine progrese în sensul asumării întru totul de către aceste țări a modelului occidental de civilizație sau se mențin mai accentuat sau mai diminuat decât în trecut anumite diferențe și o anumită rămânere în urmă a acestei regiuni în raport cu Europa de vest. Autorul încheie într-o notă optimistă aceste constatări, pe ideea că aceste state au reușit să recupereze într-un mod semnificativ rămânere lor în urmă față de modelul occidental, ceea ce face ca expresia prin care erau caracterizate drept o „altă Europă” de către analiștii occidentali să fie depășită, parțial cel puțin, iar cetățenia comună europeană să fie înscrisă nu doar în documentele publice sau personale, ci și în ADN-ul acestor popoare și indivizi.

Profesorul Francesco Guida oferă prin această carte, publicului italian în primul rând, un instrument sintetic de înțelegere a evoluției unui secol foarte dens de istorie a Europei orientale, parte a continentului care a cunoscut schimbări fără precedent de la sfârșitul Primului Război Mondial și încheierea procesului de constituire a statului națiune de tip modern până la aderarea țărilor din regiune la procesul de integrare și unificare europeană. Așa cum spuneam și când am analizat, într-un alt context, monografia dedicată istoriei contemporane a României, publicată la Editura Unicopli din Milano în anul 2005, profesorul Guida are meritul de a ști să ofere lucrări istorice de cea mai bună calitate nu numai pentru publicul și istoriografia italiană, lucrările sale constituind contribuții de primă mărime de care va trebui să țină seama însăși istoriografia românească în efortul ei de a rescrie istoria secolului XX, atât de marcată în perioada 1948-1989, de impactul întâlnirii cu comandamentele politico-ideologice și propagandistice ale unui regim totalitar, care a confiscat și instrumentalizat scrierea trecutului spre a-i servi unor scopuri total străine de cercetarea științifică autentică. Ne menținem această apreciere și în ceea ce privește lucrarea de față și suntem de părere că o eventuală traducere în limba română i-ar asigura o receptare pe deplin meritată din partea publicului de la noi.

Chiar dacă la prima vedere cartea este una de istorie politică, autorul studiază, în realitate, evoluția țărilor din Europa orientală în secolul XX și la începutul secolului XXI din perspectiva relației lor cu modelul și cu valorile occidentale. Este o cheie de analiză corectă și pertinentă care face ca lucrarea să fie mult mai mult decât o sinteză oarecare de istorie pozitivistă. Autorul sesizează pe parcursul cărții și o spune mai răspicat în concluzii, așa cum am văzut, că aceste țări au fost identificate de occidentali drept „o altă Europă”, o alteritate culturală și civilizațională în raport cu modelul occidental. Traseul străbătut de acestea de la Primul Război Mondial până acum a însemnat, în opinia autorului, o serie de eforturi succesive ale acestor țări de a se apropia de modelul occidental, cu reușite ceva mai modeste în perioada interbelică, când democrația în cele mai multe țări de aici a cedat locul unor regimuri autoritare, pentru ca apoi, după 1945, aceste țări să abandoneze cu totul modelul occidental, fiind constrânse de conjunctura geopolitică să traverseze jumătate de secol de totalitarism comunist, pentru a regăsi drumul către Occident după 1989 și, în special, odată cu procesul de integrare europeană. Integrarea acestor țări în Uniunea Europeană reprezintă cea mai serioasă întâlnire și orientare a acestor țări spre modelul european occidental din întreaga lor istorie frământată a ultimului secol, sugerează Francesco Guida în finalul concluziilor lucrării sale.

Pusă într-un context mai larg, această carte, împreună cu alte contribuții dedicate de Francesco Guida istoriei românești și sud-est europene, capătă o semnificație suplimentară. Este vorba mai întâi de faptul important al existenței unei dezbateri internaționale de bună calitate cu privire la istoria acestei părți a continentului, o dezbateră în care de-a lungul timpului, alături de Francesco Guida, s-au înscris istorici din diferite generații, și este suficient să-i amintim aici pe Keith Hitchins și Catherine Durandin, care au publicat lucrări de referință de istorie modernă și contemporană a României și a românilor. Această istoriografie internațională este deosebit de importantă, deoarece are avantajul unei situații mai neutre și mai detașate, nu este marcată de unele

angajamente ideologice sau subiectivisme inerente peisajului istoriografic intern, din istoriografiile „naționale” ale Europei orientale.

Ion Cârja

Winfried MEYER, Klatt. *Hitlers jüdischer Meisteragent gegen Stalin: Überlebenskunst in Holocaust und Geheimdienstkrieg*, Berlin, Metropol Verlag, 2015, 1287 p.

Istoricul german Winfried Meyer s-a impus în peisajul istoriografic german (și nu numai) ca unul dintre cei mai avizați specialiști în privința cercetării OKW Amt Ausland/Abwehr, titulatura oficială a serviciului de informații al armatei germane, condus în perioada 1935-1944 de un personaj legendar, amiralul Wilhelm Canaris. După publicarea lucrării *Unternehmen Sieben. Eine Rettungsaktion für vom Holocaust Bedrohte aus dem Amt Ausland/Abwehr im Oberkommando der Wehrmacht*, mit einem Begleitwort von Klaus von Dohnanyi; Frankfurt am Main, Anton Hein GmbH Verlag, 1993, ce a beneficiat de o primire excelentă din partea publicului și a specialiștilor, deopotrivă, istoricul german a „recidivat” cu o nouă lucrare de referință referitoare la una dintre rețelele de informații ce a activat în folosul OKW/Amt Ausland Abwehr.

Lucrarea pe care o prezentăm succint în cele ce urmează este rezultatul unor cercetări de lungă durată, desfășurate în arhivele și bibliotecile mai multor state, și constituie o încununare a preocupărilor istoricului german în privința organizării și funcționării serviciului de informații al armatei germane. De această dată autorul și-a concentrat atenția asupra unei rețele de informații ce a activat în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, considerată cea mai eficientă atât în cadrul OKW/Amt Ausland/Abwehr, cât și în cadrul Generalstab des Heeres (Marele Stat Major al Armatei de Uscat germane) ori Generalstab der Luftwaffe (Marele Stat Major al Aviației). Rapoartele cu informații politice, economice și, mai ales, militare furnizate de această rețea cu privire la URSS – așa-numitele „Max” Meldungen – au fost caracterizate în repetate rânduri de cercurile decizionale ale celui de-al III-lea Reich drept „vitale” pentru desfășurarea războiului. Rețeaua a fost condusă de un personaj neobișnuit, respectiv de un agent al Abwehr, evreu originar din Viena, pe nume Richard Kauder (1900-1960), având numele conspirative de „Kampf”, ulterior „Klatt” și „Karmany”, care, potrivit prevederilor legislației rasiale naziste era considerat, oficial, „Volljude” – „evreu”. În lucrarea sa, Winfried Meyer reconstituie cu acribie și profesionalism traiectoria sinuoasă, dar în același timp remarcabilă, parcursă de acest agent neobișnuit, de la evreul preocupat de afaceri imobiliare în Viena la statutul de agent de top al Abwehr, cu toate complicațiile aferente, inerente, de altfel, în cadrul hățișului de interese existente în culisele serviciilor de informații ale celui de-al III-lea Reich.

În prima parte a lucrării istoricul german prezintă pe larg originea, instruirea și evoluția profesională a lui Richard Kauder în perioada premergătoare izbucnirii celui de-Al Doilea Război Mondial, circumstanțele recrutării sale ca agent al OKW/Amt Ausland/Abwehr, legăturile sale cu emigrația rusă, îndeosebi, cu Ira Longin și generalul Anton Turkul, sursele ce au stat la baza elaborării rapoartelor „Max” și „Moritz”, respectiv receptarea acestora în cadrul Statelor Majore ale Armatei de Uscat și Luftwaffe. Autorul evidențiază faptul că motivația principală ce a stat la baza acceptului lui Richard Kauder de a activa ca agent al Abwehrstelle Wien (rezidența Abwehr din Viena) a fost dorința sa de a-și proteja mama și, evident, propria persoană în fața persecuțiilor antisemite ale regimului nazist. Arestat de Gestapo în februarie 1940, Richard Kauder avea să fie salvat de rezidența Abwehr din Viena și utilizat ulterior ca agent. În această privință, cazul lui Richard Kauder nu a fost singular. Dimpotrivă, Winfried Meyer relevă faptul că șeful rezidenței Abwehr din Viena, colonelul Rudolf von Marogna-Redwitz – un antinazist convins, ce avea de altfel să fie executat în 1944 pentru implicarea sa în atentatul împotriva lui Adolf Hitler din 20 iulie 1944 –, a intervenit în favoarea multor evrei persecutați de Gestapo, ulterior o mare parte a acestora fiind utilizați ca agenți de către Abwehr.

În consecință, Richard Kauder a devenit agent al rezidenței Abwehr din Viena cu numele de cod „Kampf”, ulterior „Klatt”, el fiind trimis la Sofia cu misiunea de a crea o rețea de informatori, ce

avea să funcționeze sub titulatura de „Luftmeldekopf Südost”. În scurt timp, rețeaua coordonată de Richard Kauder a început să furnizeze un flux continuu de rapoarte informative – cu numele codificat „Max” – cu privire la mișcările de trupe ale Armatei Roșii, traficul naval sovietic, poziția aerodromurilor utilizate de aviația sovietică, deciziile politice și militare ale Kremlinului sau presupusele vizite efectuate de Stalin pe front etc. Aceste rapoarte au ajuns în curând să fie evaluate de destinatari (Abwehr, Marele Stat Major al Armatei de Uscat germane, Marele Stat Major al Luftwaffe) – în lipsa mijloacelor necesare verificării lor – drept „absolut de încredere” ori „vitale” pentru conducerea războiului. Astfel, istoricul german demonstrează într-o manieră convingătoare cât de dependent a devenit Abteilung Fremde Heere Ost-Departamentul Armatei Străine Est, din cadrul Marelui Stat Major al Armatei de Uscat german de rapoartele furnizate de Richard Kauder în privința întocmirii prognozelor referitoare la intențiile operative ale inamicului (Feindlagebeurteilungen) pe Frontul de Est. În acest sens, Winfried Meyer relevă faptul că, în pofida afirmațiilor sale ulterioare, șeful Abteilung Fremde Heere Ost-Departamentul Armatei Străine Est, generalul Reinhard Gehlen – viitorul șef al Bundesnachrichtendienst – a comis eroarea fatală de a da crezare rapoartelor „Max” referitoare la concentrările de trupe sovietice cu caracter „defensiv” în zona Don și Stalingrad în toamna anului 1942, ofensiva principală a Armatei Roșii fiind prevăzută a se produce în sectorul grupului de armate german „Centru”. Ca urmare, Marele Stat Major al Armatei de Uscat germane a fost luat prin surprindere de amploarea și forța ofensivei declanșate de Armata Roșie în direcția Stalingrad (operațiunea „Uranus”), rezultatul fiind distrugerea Armatelor 3 și 4 române, respectiv Armatei a 6-a germană.

Spre deosebire de rapoartele informative „Max”, cele referitoare la Anglia, Turcia, Orientul Apropiat ori bazinul Mării Mediterane, furnizate de rețeaua condusă de Richard Kauder sub numele codificat de „Moritz” ori „Ibis”, au fost considerate de Abwehr drept „fără valoare” sau chiar „materiale de dezinformare puse la dispoziție de către serviciile de informații aliate”. Cu toate acestea, în pofida eșecului informativ evident înregistrat în cazul ofensivei Armatei Roșii din noiembrie 1942, statutul lui Richard Kauder a rămas momentan neschimbat, rapoartele „Max” furnizate de rețeaua sa bucurându-se în continuare de aceeași apreciere din partea cercurilor decizionale germane. Situația sa s-a complicat în vara anului 1943, în urma ordinului emis de Adolf Hitler ce interzicea folosirea în continuare de către Abwehr a agenților informatori evrei. Dat fiind faptul că atât rezidența Abwehr din Viena, cât și centrala din Berlin nu erau în măsură să renunțe la rapoartele furnizate de rețeaua condusă de Richard Kauder, a fost identificată o cale de eludare a ordinului Führerului, Richard Kauder fiind preluat formal, în urma unei înțelegeri încheiate cu Abwehr, de către serviciul de informații maghiar sub numele conspirativ „Karmany”. Ca urmare, la sfârșitul anului 1943 Richard Kauder și-a mutat sediul de la Sofia la Budapesta, urmând să-și desfășoare activitatea în capitala Ungariei până în toamna anului 1944. Situația sa s-a înrăutățit și mai mult odată cu demiterea amiralului Wilhelm Canaris, respectiv preluarea de către SS și integrarea Abwehr în cadrul Reichssicherheitshauptamt-Oficiul Central de Siguranță al Reichului (RSHA), ceea ce a dus inclusiv la îndepărtarea ofițerilor Abwehr care îl ocrotiseră până la acea dată, îndeosebi a șefului rezidenței Abwehr din Viena, colonelul Rudolf von Marogna-Redwitz.

În dorința de a afla sursele rapoartelor rețelei Klatt, noii șefi ierarhici din cadrul RSHA au inițiat o serie de verificări și controale, în urma cărora Richard Kauder a fost nevoit să admită faptul că sursa principală a rapoartelor „Max” era emigrantul rus Ira Longin. Mai mult, controalele și verificările au scos la iveală faptul că rețeaua condusă de Richard Kauder era extrem de costisitoare din punct de vedere financiar și că doar o parte din fondurile primite fuseseră folosite în scop informativ, restul fiind utilizat de Richard Kauder pentru derularea unor afaceri personale pe piața neagră. Ca urmare, devenit indezirabil, Richard Kauder a fost arestat de RSHA la 17 februarie 1945, fiind acuzat de afaceri cu devize. A reușit să supraviețuiască miraculos războiului, fiind în iunie 1945 recrutat ca agent – sub numele de cod „Saber” – de către Counterintelligence Corps (CIC). Totuși, operațiunile desfășurate de Richard Kauder și foștii săi colaboratori în folosul serviciilor secrete americane nu au avut rezultatele scontate, astfel încât în 1948 CIC a renunțat la serviciile sale. Ulterior a fost anchetat inclusiv de către serviciile secrete britanice, care au dorit în primul rând să clarifice proveniența informațiilor referitoare la URSS. Dar Richard Kauder și rețeaua sa au trezit nu

numai interesul serviciilor secrete occidentale. Serviciile de informații sovietice s-au arătat la rândul lor extrem de interesate de rețeaua Klatt în dorința de a identifica presupușii agenți care au operat pe teritoriul URSS în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. De altfel, serviciile secrete ale Kremlinului au încercat în repetate rânduri să-l răpească pe Richard Kauder, fapt ce demonstrează, în opinia lui Winfried Meyer, că acesta nu a fost un agent dublu în serviciul sovieticilor, așa cum s-a susținut în diferite medii și publicații. Ulterior, interesul manifestat de serviciile secrete față de persoana lui Richard Kauder s-a diminuat constant, acesta murind în 1960 la Salzburg, sărac și uitat.

Lucrarea semnată de istoricul Winfried Meyer reprezintă o contribuție fundamentală în ceea ce privește activitatea serviciilor de informații germane în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Chiar dacă autorul a plasat în centrul investigației activitatea rețelei de informații conduse de evreul Richard Kauder, lucrarea reprezintă o adevărată radiografie a serviciilor secrete germane ce relevă atât atuurile, dar, mai ales, slăbiciunile evidente ale acestora. Dincolo de acribia și profesionalismul dovedite permanent de istoricul german în cercetarea unui subiect extrem de controversat și, totodată, complex, se cuvine a fi remarcată inclusiv baza documentară de-a dreptul impresionantă a lucrării. Toate aceste elemente fac din volumul semnat de Winfried Meyer o lucrare de referință, un model de cercetare pentru istoricii interesați de serviciile de informații germane.

Ottmar Trașcă